

7. Ермилович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений [Текст] / В. Ф. Ермилович. – Минск: Амалфеч, 2001. – С. 202.
8. Дудников А. Л. Криминалистическая система признаков хищений, совершенных путем злоупотребления служебным положением и использование ее данных в расследовании преступлений [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика / Дудников Анатолий Леонидович. – Х., 1989. – 25 с.
9. Дудников А. Л. Криминалистическая система признаков хищений, совершаемых путем злоупотребления служебным положением, и использование ее данных в расследовании преступлений [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – уголовный процесс; криминалистика / Дудников Анатолий Леонидович. – 1989. – С. 205.
10. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза) / Даньшин Максим Валерійович, 2000. – 19 с.

УДК 343.98

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА-ПСИХОЛОГА
ПІД ЧАС ПОБУДОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ОСОБИ НЕВІДОМОГО
ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Гетьман Г. М.,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук

Анотація: у статті розглянуто окремі питання процедури призначення та безпосередньо процесу побудови психологічного профілю. Наведено аргументовані положення щодо проведення розмежування між поняттями «висновок спеціаліста» та «висновок експерта», в основу яких покладено норми чинного кримінального процесуального законодавства, положення інших нормативних актів України стовно визнання їх доказового статусу. Автором виокремлено два етапи процесу побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця: 1) аналітичний та 2) синтетичний. Виходячи із наведених положень дослідник розкрив сутність та структуру висновку спеціаліста щодо психологічного профілю особи невідомого злочинця.

Ключові слова: психологічний профіль особи невідомого злочинця, висновок спеціаліста, висновок експерта, слідча діяльність, судово-психологічна експертиза, психологічне дослідження.

Аннотация: в статье рассмотрены отдельные вопросы процедуры назначения и непосредственно процесса построения психологического профиля. Аргументированы положения относительно разграничения понятий «заключение специалиста» и «заключение эксперта», в основе которых лежат нормы действующего уголовного процессуального законодательства и положения других нормативных актов Украины относительно признания их доказательного статуса. Автором выделены два этапа процесса построения психологического профиля личности неизвестного преступника: 1) аналитический и 2) синтетический. Исходя из приведенных положений, исследователем раскрыты сущность и структура заключения специалиста относительно психологического профиля личности неизвестного преступника.

Ключевые слова: психологический профиль личности неизвестного преступника, заключение специалиста, заключение эксперта, следственная деятельность, судебно-психологическая экспертиза, психологическое исследование.

Annotation: the article deals with individual issues of the procedure for assigning and directly building the psychological profile. Provided reasoned provisions for the distinction between such concepts as "the conclusion of a specialist" and "expert's opinion", which are based on the norms of the existing criminal procedural legislation and the provisions of other normative acts of Ukraine regarding the recognition of their evidentiary status. The author identifies two stages in the process of constructing the psychological profile of an unknown criminal: 1) analytical and 2) synthetic. Based on the above provisions, the researcher reveals the nature and structure of the expert's conclusion regarding the psychological profile of the person of the unknown criminal.

Key words: psychological profile of an unknown criminal, expert report, investigatory activity, forensic psychological examination, psychological research.

Сучасний стан розвитку криміналістики в Україні характеризується проведенням наукових досліджень, розробкою і впровадженням сучасних науково-технічних засобів, інформаційних технологій, окремих теорій, методів та методик пізнання практики боротьби зі злочинністю. В науковій літературі, останнім часом, приділялася певна увага проблемам психологічного профілювання особи невідомого злочинця. Однак, на сьогодні, актуальними

залишаються дослідження щодо використання методики побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця з метою наукового та практичного забезпечення слідчої діяльності. Зокрема, в багатьох країнах світу на державному рівні приймалися рішення щодо використання методів психологічного аналізу під час досудового слідства, впроваджувалися програми проведення науково-практичної розробки методів створення психологічних профілів особи невідомого злочинця у кримінальних провадженнях щодо вчинення серійних убивств.

Окрім того, застосування методики психологічного профілю особи невідомого злочинця допомагає забезпечити слідчу діяльність інформацією, яка може сприяти визначенню кола підозрюваних, прогнозувати подальшу поведінку злочинця, прогнозувати поведінку злочинця при його затриманні, сприяє удосконаленню прийомів криміналістичної тактики, у тому числі під час проведення допиту (у цьому випадку це можуть бути потерпілі, свідки, очевидці кримінального провадження; особа, яка була затримана як підозрюваний на підставі попередньо побудованого відповідним спеціалістом психологічного профілю). Слід зазначити, що процес створення психологічного профілю являє собою моделювання психологічних та поведінкових особливостей невідомого злочинця. Психологічний профіль особи невідомого злочинця – це ідеальна модель, що містить інформацію психологічного характеру, в тому числі про його поведінкові особливості, виявляє й визначає такі риси особи невідомого злочинця, що сприяє діагностиці останнього, його встановленню й виявленню та побудована відповідними спеціалістами у певних галузях знань (психологом, психіатром, криміналістом, сексопатологом тощо) [3].

У криміналістичній та психологічній літературі окремим питанням побудови та використання психологічного профілю вченими приділялася певна увага. Зокрема, серед таких науковців можна назвати Р. Л. Ахмедшина [1], М. М. Китаєва та В. М. Китаєву [6], М. М. Коченова [7], Ф. С. Сафуанова [8], В. В. Седнева [9, с. 6-14, 10, с. 6-15], В. Ю. Шепітька [11, с. 503-506, 12, с. 548-556]. Проте, на практичному рівні наукове забезпечення слідчої діяльності методичними рекомендаціями щодо створення психологічного профілю особи невідомого злочинця залишилося недостатнім. Так, нами було встановлено під час опитування слідчих поліції МВС України, що 91 % опитаних вважають за доцільне використання психологічного профілю особи невідомого злочинця при розслідуванні кримінальних проваджень. Однак, при цьому лише 17 % респондентів зазначили, що у своїй практичній діяльності під час розслідування кримінальних проваджень та встановлення особи невідомого злочинця використовували методику психологічного профілю. На нашу думку, доречно також звернути увагу, що більшість слідчих, окрім відсутності методичних рекомендацій та порад практичного значення щодо можливості побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця, потребують роз'яснень щодо процесу підготовки, моменту доручення та безпосередньо проведення психологічного дослідження щодо створення профілю.

Саме тому, метою статті є розгляд змісту висновку спеціаліста при побудові психологічного профілю особи невідомого злочинця, а також аналіз та надання окремих наукових та практичних рекомендацій щодо можливості створення моделі особи невідомого злочинця при побудові психологічного профілю.

Моделювання особи невідомого злочинця під час створення психологічного профілю являє собою побудову ідеальної моделі, яка розкриває психологічні властивості, якості та процеси, пояснює сутність поведінки конкретної особи, розкриває такі характеристики, що відображають ставлення особи невідомого злочинця до виконуваних ним дій (бездіяльності), до оточення та самого себе під час, а також до вчинення злочину та після його вчинення [4]. Загалом, загально визнаною є думка, що під час побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця використовуються психологічні знання. Однак, зазначимо, що окрім психолога можуть залучаються спеціалісти інших галузей знань (психіатри, криміналісти, сексопатологи, судово-медичні експерти тощо). При цьому, слід зауважити, що побудова психологічного профілю особи невідомого злочинця може відбуватися у двох напрямках, таких як 1) проведення позаекспертних психологічних досліджень (**висновок спеціаліста у письмовій формі та консультація спеціаліста в усній формі**) та 2) проведення судово-психологічної експертизи (**висновок експерта у письмовій формі з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України**).

Досліджуючи проблеми використання психологічного профілю слід відзначити про те, що останнім часом у криміналістичній літературі знаходять відображення положення щодо визнання психологічного профілю особи невідомого злочинця як судово-психологічної експертизи. Як експертне дослідження створення психологічного профілю визнають такі дослідники, як В. В. Седнев, Ю. Б. Ірхін, О. В. Одерій, А. М. Коструб [9]. З цього приводу Р. Л. Ахмедшин пише, що у правовій науці на цей час виникла дискусія про те, чи можна визнати побудований психологічний профіль як висновок експерта чи йому має відводитися більш скромніше місце у сенсі доказового значення [1, с. 104]. При цьому, на думку вченого, основою для визнання такої теорії є законодавство США та Європи.

У цьому разі, слід розглянути, що є безпосередньо об'єктом та предметом судово-психологічної експертизи. Як зазначається у науковій літературі з юридичної психології судово-психологічна експертиза являє собою дослідження, що проводиться обізнаною особою – експертом – на основі спеціальних знань у галузі психології з метою надання висновку, яке після відповідної перевірки та оцінки слідчим або судом буде слугувати доказом у кримінальному провадженні. Предметом судово-психологічної експертизи є вивчення конкретних процесів, властивостей, станів та механізмів психічної діяльності людини, що мають значення для розслідування кримінального провадження, а об'єктом судово-психологічної експертизи є психічна діяльність здорової людини [2, с. 504].

В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень зазначається, що об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку). Психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки. При цьому, основними завданнями

психологічної експертизи є встановлення у підекспертної особи: 1) індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; 2) мотивовітвірних чинників психічного життя і поведінки; 3) емоційних реакцій та станів; 4) закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей. При проведенні психологічних експертиз використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики і такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, що відбираються з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою [5].

Таким чином, враховуючи зазначене, судово-психологічна експертиза проводиться стосовно конкретних психічно здорових осіб, з метою отримання висновку з питань, які виникають під час кримінального провадження. Зокрема, у ч. 2 ст. 84 КПК України зазначається, що процесуальними джерелами доказів є, серед іншого, висновки експертів. Натомість, побудова психологічного профілю особи невідомого злочинця проводиться спеціалістом (спеціалістами), коли особа злочинця у конкретному кримінальному провадженні (чи в декількох – за умов вчинення серії подібних за почерком злочинів) не встановлена і у слідчого, незважаючи на зібрані матеріали кримінального провадження відсутні відомості щодо особи, яка вчинила злочин. Тому, у цьому випадку, не можна говорити про проведення судово-психологічної експертизи щодо побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця, оскільки передбачені судово-психологічною експертизою методики неможливо безпосередньо застосувати до особи.

Створення профілю особи невідомого злочинця передбачає собою проведення спеціальних психологічних досліджень, на підставі матеріалів кримінального провадження, які надає слідчий у розпорядження спеціаліста. А в деяких випадках це може бути комплексне дослідження, проведене спеціалістами з різних галузей знань. Насамперед це протоколи, фототаблиці, плани та схеми огляду місця події, протокол огляду трупа та його фотознімки, відеозаписи огляду місця події, протоколи допиту свідків чи потерпілих, протоколи допиту родичів жертви тощо. Інколи, слідчий, який приймає рішення про необхідність побудови психологічного профілю може запросити для проведення окремих слідчих (розшукових) дій, передусім це огляд місця події та трупа, спеціаліста, якому буде доручено створити психологічний профіль особи невідомого злочинця, або який вже займається побудовою профілю. У такому разі мова йде вже про вчинення злочинів, що мають характер серійності (подібності).

Слід також зазначити й про те, що процес побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця проходить у два етапи: 1) аналітичний та 2) синтезуючий.

Аналітичний рівень полягає у виборі методів вивчення та дослідження наданих спеціалісту, зі складення психологічного профілю особи невідомого злочинця, матеріалів кримінального провадження. Далі відбувається детальне вивчення та дослідження відомостей щодо місця події (злочину), щодо обстановки вчинення злочину, способу та знарядь вчинення злочину, відомості щодо жертви злочину, висновки судових експертиз, що були призначені під час кримінального провадження. Особлива увага має бути приділена висновкам судово-медичної експертизи трупа, експертизи матеріалів, речовин та виробів, результатам судово-генетичної (геномної) експертизи (ДНК-аналіз слідів людини біологічного походження). Також спеціаліст аналізує окремі елементи злочину, певні деталі, фактори ризику жертви, фактори ризику особи невідомого злочинця у ході вчинення злочину. Зокрема, особлива увага спеціаліста за складення психологічного профілю особи невідомого злочинця має бути звернена на так звані ідеальні сліди, що залишені злочинцем.

На синтезуючому етапі відбувається визначення та виокремлення окремих, специфічних та притаманних невідомому злочинцю рис психологічного, соціального, культурного, фізичного, анатомічного характеру. Про це складається відповідний висновок спеціаліста, який має виключно орієнтуєчий характер. Однак, допомагає слідчому у побудові версій щодо особи невідомого злочинця, прогнозувати наступний вибір жертви, ймовірне місце, час, знаряддя вчинення злочину, географічне (територіальне) місце перебування (переховування) злочинця після вчинення злочину та до моменту скоєння нового, сприяє встановленню мотиву поведінки злочинця. При цьому, на відміну від висновку експерта, який має відповідати виключно на запитання, що містить постановою про призначення експертизи, висновок спеціаліста гнучкий. Тобто, у ситуації, коли невідомим злочинцем стосовно якого проводиться робота щодо побудови профілю, вчинено новий злочин (за умов серійності) відбувається процес доповнення новою інформацією вже створеного психологічного профілю, або навпаки – окремі ймовірні судження спростовуються, що визначає більш чіткі та індивідуальні риси невідомого злочинця.

Що ж стосується безпосередньо структури висновку спеціаліста (деякі спеціалісти такий висновок називають аналітичною запискою щодо вчиненого злочину) щодо психологічного профілю особи невідомого злочинця, то вона відповідає загальним вимогам, відповідно яких оформлюються висновки, і має таку структуру: вступ, дослідження та заключну частину (безпосередньо висновки).

У вступі зазначається дата місце, час, та спеціаліст, який проводить дослідження. У випадках, коли дослідження проводиться групою спеціалістів, або під час дослідження присутній слідчий, про це теж має бути зазначено у висновку спеціаліста. Що стосується переліку питань, які є обов'язковими при призначенні судової експертизи, у такому випадку слід зазначити, що під час звернення до спеціаліста ставиться на розв'язання одне основне питання щодо необхідності побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця та додаткові, щодо встановлення ймовірних психологічних станів та властивостей.

У дослідницькій частині відображення знаходять аналіз поведінки потерпілого (жертви), звертається увага на окремі деталі поведінки, професійного та буденного спілкування, місця відпочинку, аналіз місця вчинення злочину, аналіз способу вчинення злочину, аналіз наявності чи відсутності речей та цінностей на жертві.

У заключній частині зазначається про психологічний сенс вчинених діянь, розкриваються ймовірні мотиви злочинної поведінки. При цьому, оскільки психологічний профіль має ймовірний, орієнтуєчий характер, слід зазначити, що варіантів профілю особи невідомого злочинця, залежно від обставин злочинної події, може бути декілька і у загальному вигляді в ньому відображаються такі параметри: стать, вік, освіта, рід занять, наявність

судимостей, особистісні риси, професійна діяльність, місце проживання відносно місця вчинення злочину, взаємовідносини із жертвою.

Отже, застосування методики побудови психологічного профілю, під час розслідування злочинів, передбачає, перш за все, поінформованість слідчого щодо процесуального значення (статусу) висновку спеціаліста щодо психологічного профілю особи невідомого злочинця. Незважаючи на його структуру, яка є подібною до висновку експерта, висновок спеціаліста-психолога щодо побудови психологічного профілю особи невідомого злочинця містить у собі інформацію орієнтуючого характеру, яка може бути перевірена лише після затримання особи підозрюваного та проведення, стосовно такої особи, окремих слідчих (розшукових) дій та призначення судово-психологічної й судово-психіатричної експертиз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмедшин Р. Л. О доказательственном статусе заключения о психологическом профиле неизвестного преступника [Текст] / Р. Л. Ахмедшин // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 359. – С. 104 – 105.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология [Текст] : учеб. для вузов / В. Л. Васильев. – СПб.: Питер, 2009. – 608 с.
3. Гетьман Г. М. Моделювання особи невідомого злочинця (криміналістичні засоби, методи та технології) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) / Гетьман Галина Миколаївна; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.
4. Гетьман Г. М. Психологічні дослідження як напрям моделювання особи невідомого злочинця [Текст] / Г. М. Гетьман // Питання боротьби зі злочинністю. – Харків, 2015. – Вип. 30. – С. 107–115.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 40. – Ст. 1273.
6. Китаев Н. Н. Экспертные психологические исследования в уголовном процессе [Текст] : монография / Н. Н. Китаев, В. Н. Китаева. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2002. – 432 с.
7. Коченов М. М. Судебно-психологическая экспертиза [Текст] / М. М. Коченов. – Москва: ВНИИПРМП, 1977. – 179 с.
8. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе [Текст] / Ф. С. Сафуанов. – Москва, 1998. – 192 с.
9. Седнев В. В. Методология психологического портретирования при раскрытии и расследовании серийных насильственных преступлений: итоги и перспективы развития [Текст] / В. В. Седнев, Ю. Б. Ирхин, А. В. Одерий, А. Н. Коструб // Криміналістичний вісник. – 2012. – № 1(17). – С. 6–14.
10. Седнев В. В. Систематизация моделей в криминалистике [Текст] / В. В. Седнев // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 2 (20). – С. 6–15.
11. Шепітько В. Ю. Проблемы использования специальных психологических знаний в следственной деятельности [Текст] / В. Ю. Шепітько // Избранные труды. – Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2010. – С. 503–506.
12. Шепітько В. Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання [Текст] / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. – Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2010. – С. 548–556.